

АВТОМОБИЛЬ ЙЎЛЛАРИГА ЭЪТИБОР

Акбаров Сайдулло Асқархон ўғли

Наманган муҳандислик-қурилиш институти, 25-МСМСМ-21 гуруҳ талабаси

Махмудов Бахриддин Жураевич

Наманган муҳандислик-қурилиш институти “Транспорт” факультети декани, и.ф.д.,
профессор

Аннотация: Ушбу мақолада мамлакатимизда автомобиль йўллариغا қўйиладиган стандарт ва норматив-ҳуқуқий талаблар ҳамда ривожланган давлатлардаги автомобиль йўллариغا қўйиладиган талаблар ҳақида маълумотлар ёритилган.

Калит сўзлар: автомобиль, йўл, транспорт, инфратузилмаси, хорижий, лойиҳа, стандартларини, хусусий йўл.

Мамлакатимизни йўл-транспорт инфратузилмасини жадал ривожлантириш, илғор технологиялар ва энг яхши хорижий тажрибаларни жорий этиш асосида лойиҳа ва йўл қуриш ишлари сифатини янада ошириш, шунингдек, Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегиясида белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, йўл қуриш соҳасида давлат бошқаруви тизимини комплекс такомиллаштирилганлиги мақсадлидир.

Маълумки, давлат иқтисодиётининг йилдан-йилга фаол ўсиши автомобиль йўлларининг сифати ва йўл тармоғи инфратузилмаси билан бевосита боғлиқ ҳисобланади. Йўл тармоғи ва транспорт инфратузилмасининг ривожланиши иқтисодий алоқаларнинг интенсивлигини белгилайди ва мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришнинг энг муҳим шартларидан бири бўлиб ҳисобланади.

Сўнгги йилларда республикада йўл қурилиши соҳасига алоҳида эътибор қаратилиб, кўплаб норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Автомобиль йўлларини қуриш ва улардан фойдаланиш соҳасида ишларни ташкил этишнинг илғор хорижий услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 27 ноябрдаги ПҚ-4035-сон ва «Ўзбекистон Республикаси Транспорт вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида» 2019 йил 1 февралдаги ПҚ-4143-сон қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 22 майдаги «Ўзбекистон Республикасида узоқ муддатли истикболга мўлжалланган йўл қурилишини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 425-сон ва 2022 йил 2 февралдаги «Автомобиль йўллари соҳасида очиклик стандартларини жорий этиш ва соҳада жамоатчилик назоратини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 49-сон қарорлари бу соҳадаги ислохотларни янада жадаллаштиришда муҳим ўрин тутади.

Жумладан, «Автомобиль йўллари соҳасида очиклик стандартларини жорий этиш ва соҳада жамоатчилик назоратини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ҳукумат қарорига кўра, 2022 йил 1 июлдан автомобиль йўллари соҳасига тегишли маълумотлар базасини ўз ичига олган «Шаффоф йўл» платформаси ишга туширилиши, «Очик бюджет» ахборот портали орқали туман (шаҳар)лар бюджетлари параметрларида ҳудудий ички

йўллари таъмирлаш учун ажратилган маблағлар жамоатчилик фикри асосида шакллланган ички хўжалик йўллари таъмирлашга йўналтирилиши белгиланди.

Ўтказилган кузатув ва тадқиқотлардан маълум бўлишича, мамлакатимизда жумладан Наманган вилоятининг баъзи туман ва шаҳарлари автомобиль кўчалари, автомобил юриш йўлларига ўз бошимчалик билан мева сабзавот ва полиз маҳсулотлари сотиш ҳолатлари мавжуд бўлмоқда. Бу жаранё автомобилларнинг тухташига ва юришига салбий таъсир этмоқда. Автомобиль йўлларида фойдаланиш қаниқарли даражада эмаслиги кишини бир оз тажублантиради. Бу ҳолатларни олдини олиш ва назорат қилиш йўл ҳаракати хавфсизлиги ходимларининг ва ҳар бир фуқаронинг инсонийлик бурчидир.

Автомобиль йўлларидаги салбий ҳолатлар:

Умумий фойдаланиладиган автомобиль йўллари лойиҳалаштириш, қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш ишлари соҳасида давлат-хусусий шерикликни амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Автомобиль йўллари қуриш ва фойдаланиш соҳасида ишларни ташкил этишнинг илғор хорижий усуллари жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 27 ноябрдаги ПҚ-4035-сон қарори қоидалари ҳисобга олинган ҳолда амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 05.12.2018 йилдаги 990-сонли «2018 — 2022 йилларда Ўзбекистон Республикасида йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш концепциясини амалга ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар ҳақида»ги қарорида инвесторлар ва тадбиркорларга давлат-хусусий шериклик асосида пуллик магистраль йўллар қуриш учун йўл ва ер участкалари берилиши белгиланган.

Амалдаги қонунчилик таҳлили мамлакатимизда хусусий йўл қурилишини бевосита тартибга солиш учун ҳуқуқий асослар етарли эмаслигини кўрсатмоқда. Жумладан, «Автомобиль йўллари тўғрисида»ги Қонуннинг 2-моддасида ҳақ тўланадиган автомобиль йўллари соҳасидаги муносабатлар алоҳида қонун билан тартибга солиниши белгиланган бўлсада, амалдаги қонунчилик ҳужжатларида мазкур муносабатлар тартибга солинмаган. Шунингдек, хусусий йўллар қурилиши давлат-хусусий шерикчилиги шартлари асосида ташкил этилиши сабабли мазкур соҳадаги умумий масалалар «Давлат-хусусий шериклик тўғрисида»ги Қонун билан белгиланса-да, хусусий йўллар қурилишини махсус тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжат мавжуд эмас.

Маълумотларга эътибор берсак умумий фойдаланишдаги йўллар 42654 км. Ҳозирги кунда автомобиль йўллари 3993 км (9 фоизи) халқаро, 14 203 км (33 фоизи) давлат ҳамда 24 673 км (58 фоизи) маҳаллий аҳамиятдаги йўллар ҳисобланади.

Таъкидлаш керакки, хусусий йўллар тирбандликларни олдини олишда, давлат бюджетидан йўл қурилиши учун сарфланадиган харажатларни камайтиришда, фойдаланувчиларга қулайлик яратишда муҳим аҳамиятга эга. Шу сабабли барча давлатларда бундай йўлларга бўлган эҳтиёж ортиб бормоқда.

Бугунги кунда дунё миқёсидаги пулли йўлларнинг 70 фоизи Хитой ҳиссасига тўғри келмоқда.

Хорижий давлатларда йўлларда хусусий сектор иштирокининг энг кенг тарқалган қонуний воситаси бу концессиядир. Концессия шартномасига кўра, хусусий сектор фирмаси йигирма ёки ўттиз йил давомида йўлни қуради, унга техник хизмат кўрсатади, ундан фойдаланади ва молиялаштиради. Ҳукумат хусусий фирмага йўл фойдаланувчиларидан тўлов ундириш ҳуқуқини беради.

Хитой давлати мисолида олсак, пулли йўллар қуриш учун хусусий пудратчига ер ажратиш ва фаолиятини амалга ошириш учун шартномалар тузилиб, шартномада йўллар муайян муддат 15 ёки 25 йилдан сўнг давлатга ўтиши, давлат эса ўз навбатида уни бепул, яъни умумфойдаланиладиган йўлга айлантириши мумкинлиги белгиланган.

Жанубий Кореянинг 2017 йил 21 мартдаги 14717-сонли «Пулли йўл ҳақида»ги Қонунига (Tool road act) кўра, хусусий субъектлар давлат-хусусий шерикчилиги асосида пулли йўлларни қуриш ёки модернизация қилиш ташаббуси билан чиқиши мумкин. Уларнинг соҳа доирасидаги фаолияти мазкур Қонундан ташқари «Инфратузилма соҳасидаги давлат-хусусий шерикчилик тўғрисида»ги Қонуни билан ҳам тартибга солинади. Ушбу Қонуннинг 26-моддасига кўра, агар инфратузилма лойиҳасини амалга оширган концессионер қурилиш тугаганлиги тасдиқловчи сертификатни олганлиги асосида, ваколатли орган томонидан концессионерга бошқарув ва ундан фойдаланиш ҳуқуқи берилган.

Ирландияда «Йўллар тўғрисида»ги Қонунининг 5-бобида келтирилишича, пулли йўлларни қуриш давлат томонидан давлат-хусусий шерикчилик асосида ёки мустақил хусусий субъектлар ташаббуси орқали амалга оширилади. Хусусий тадбиркорлар ўзлари ташаббус кўрсатган йўллардан фойдаланилган транспорт тўловларини ундириш ҳуқуқи асосида олиб борилади.

Мудофаа кучларига тегишли бўлган ва расмий мақсадларда фойдаланиладиган транспорт воситалари, ўт ўчириш бригадалари ва тез ёрдам машиналари, шу жумладан, айрим транспорт воситалари пуллик тўловлардан озод қилинади. Шунингдек, ногирон ҳайдовчилар ёки йўловчилар учун мослаштирилган транспорт воситалари ҳам тўловдан озод қилиниш ҳуқуқига эга. Бундан ташқари, электр транспорт воситалари ҳам паст эмиссияли транспорт воситалари учун тўловни рағбатлантириш схемаси бўйича чегирмали тўловларни амалга оширади.

Йўллардан фойдаланиш тўловлари нақд пулда ёки “eToll” теги орқали онлайн тўланиши мумкин.

Агар йўлдан фойдаланиш тўлови тўланмаса, ушбу тўловлар ва жарималар жиноий ёки фуқаролик процессуал тартибида ундирилиши мумкин. Дастлабки қоидабузарлик учун жарималар (мазкур жариманинг тўланиши йўлдан фойдаланганлик тўловини тўламасликни англатмайди) ўтказиб юборилган кунларга мос равишда 3-148 € ташкил этади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, республикамізда ҳам концессия шартлари асосида хусусий йўллар қурилишини бевосита тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш таклиф этилган.

АДАБИЁТЛАР:

1. <http://arxiv.transport>
2. <http://cuberleninka.ru>.
3. ПҚ-2580-сон. 26.08.2016.LEX.UZ
4. <http://www.uzavtoyul.uz>
5. Abdubannaeva M. K., Akbarov S. A. Melibayev M. Effective use of polymeric materials in mechanical engineering. International scientific and educational electronic journal

"Education and Science of the XX1 century" ISSN: 2782-4365. Obrmpcareer@mail.ru . <http://mpcareer.ru>.

6. Melibaev M., Akbarov S.A. DETERMINATION OF THE AVERAGE RESOURCE OF TIRES OF COTTON WHEELED TRACTORS. International Congress on Interdisciplinary Research in Education and Applied Sciences.Turkey April 27, 2022.
7. Determination of the average resource of tires of cotton wheeled tractors A.Saidullo, M.Mahmujon - Conference Zone, 2022 - conferencezone.org.
8. Акбаров С, Мелибаев М. Анализ структуры и классификации безвоздушных шин. //Genius Journals Publishing Group, Brussels, Belgium. In volume 8, of Eurasian Journal of learning and Academic Teaching (EJLAT), May, 2022. ISSN (E): 2795-739X. JIF: 8.225.
9. Акбаров С, Кудратов Ж, Мелибаев М. Шиналарнинг қолдиқ ресурсини башорат (прогноз) қилиш. Journal of New Century Innovations, 18(1), 60–63. Retrieved from (2022)